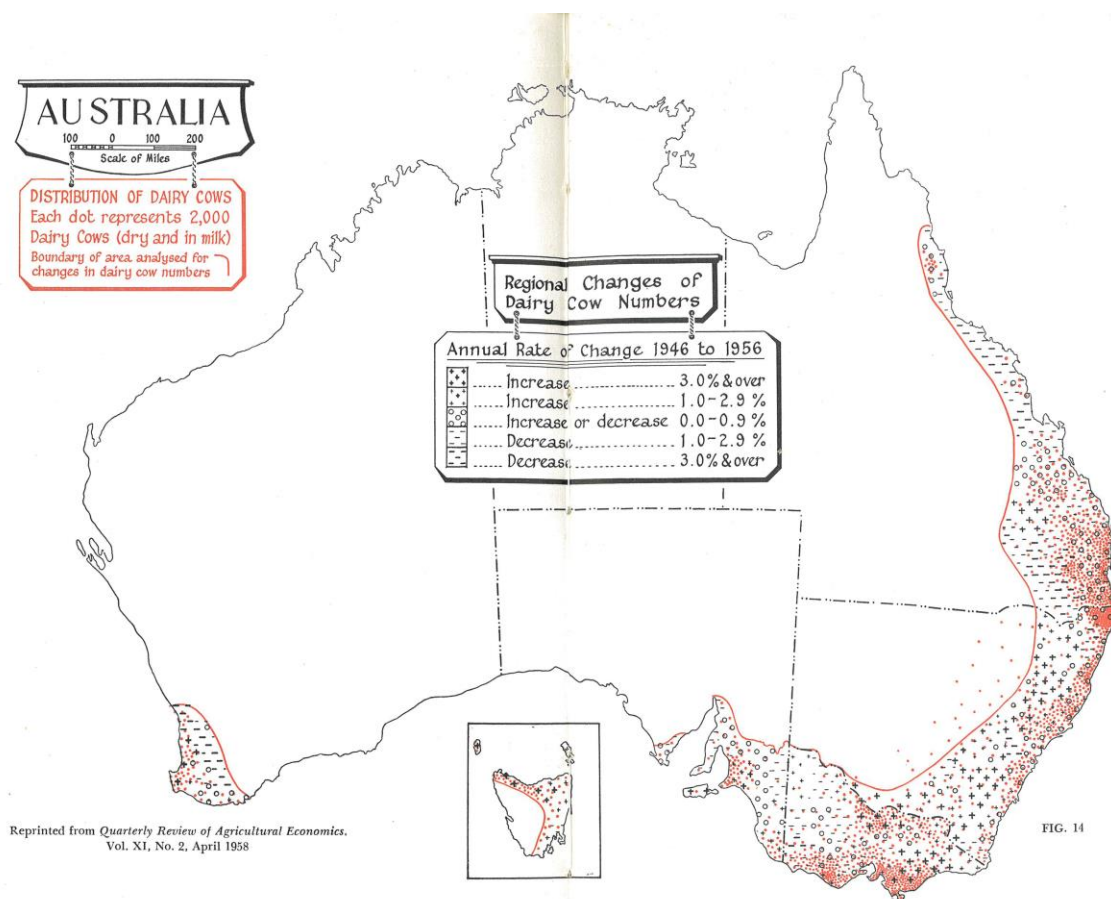

Echt Hollandse producten?

Melkkoeien en zuivel in Nederlands-Australische emigratieliteratuur, 1945-1965

Kaas die uit Nederland komt is daarbuiten niet altijd zomaar te herkennen. Rond 1960 schreef een marktonderzoeker in Australië: “Cheese” is a very ill-defined commodity since all imported cheeses and home-produced processed cheeses are lumped together with “Australian cheddar-type” as one commodity in all official statistics’.¹ Het is tekenend voor de manier waarop een Nederlandse levensstijl en de symbolen daarvan, zoals melk en kaas, kunnen vervagen in een nieuwe omgeving, bijvoorbeeld die van een emigratieland als Australië. Vergelijkbare ontwikkelingen doen zich zeker ook voor als het gaat om andere landen die de afgelopen twee eeuwen te maken hebben gehad met massale immigratie en bijzonder geschikt leken voor het agrarische bedrijf, zoals de Verenigde Staten, Canada, Nieuw-Zeeland, Argentinië en Zuid-Afrika. Maar in deze bijdrage blijf ik me richten op Australië, een land en werelddeel waar de teelt van schapen overigens die van runderen verre overtrof. Schapen werden er lang na de Tweede Wereldoorlog echter niet zozeer gehouden om hun melk, maar om de wol, een product waarvan Australië een van ’s werelds belangrijkste exporteurs was.

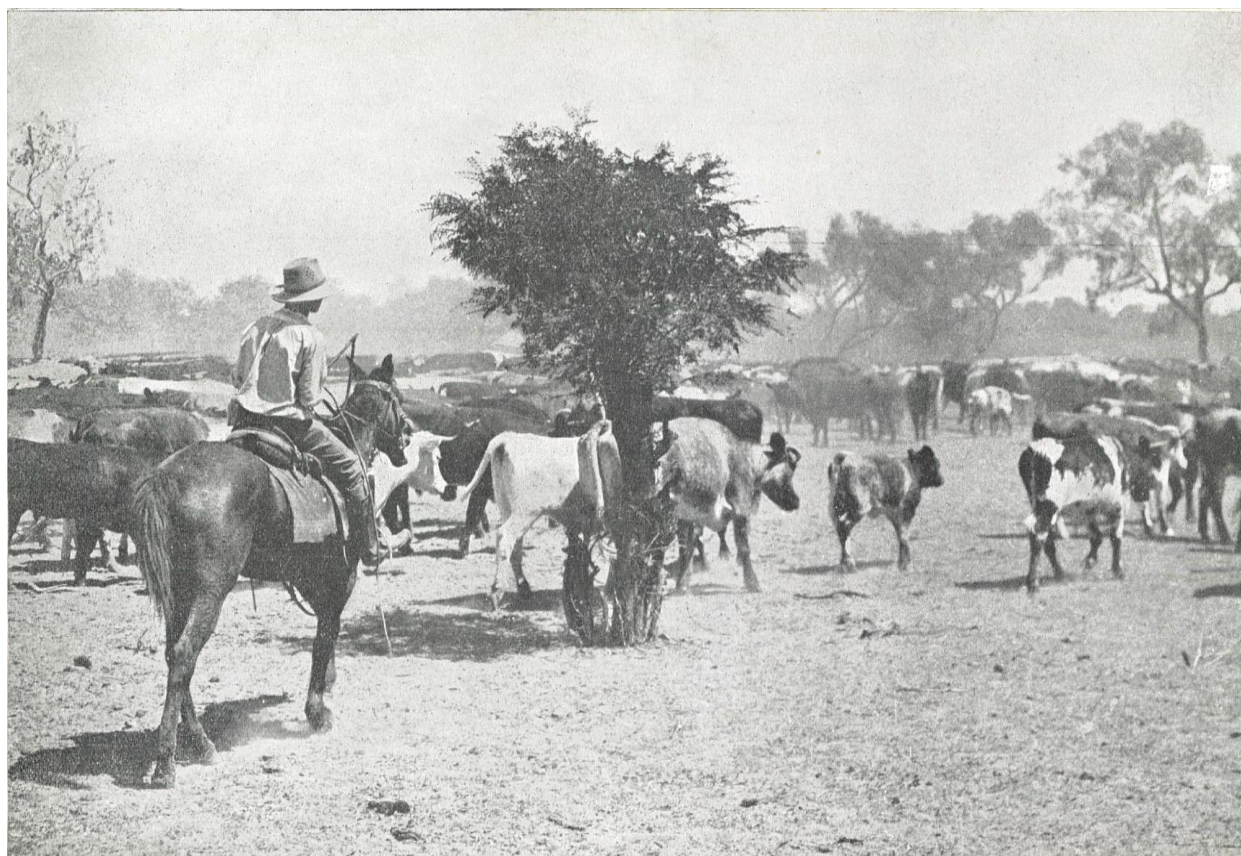
(Afbeelding uit Drane & Edwards 1961, tussen p. 158 en 159)

Emigranten die in dit soort informatie geïnteresseerd waren, konden terecht bij een uitgebreid corpus speciaal op hen toegesneden publicaties die hun overtocht en vestiging begeleidden, variërend

van fictie, al dan niet met artistieke aanspraken, tot allerlei soorten zakelijke teksten, zoals journalistieke reisboeken, geografische beschrijvingen en voorlichtings- en propagandamateriaal.² Niet zelden hadden overheidsinstanties of particuliere emigratie-instellingen de hand in die publicaties, aangezien het regeringsbeleid er in de decennia na de oorlog op gericht was om emigratie uit Nederland te bevorderen en zo de dreigende overbevolking het hoofd te bieden. Van zulke bronnen zal ik ook zelf gebruik maken, om na te gaan in hoeverre nauw met het imago van Nederland en Nederlandse boeren verbonden producten als melk en kaas een rol konden blijven spelen als ze hun land van herkomst verruilden voor Australië. Op die manier probeer ik te achterhalen welke mogelijkheden de emigratieliteratuur die boeren voorhield om het vertrouwde agrarische bestaan over te planten naar Australië. In hoeverre slaagden ze daar daadwerkelijk in? En konden ze daarbij hun eigen leef- en denkwijze volhouden?

Uitgestrekte landerijen

Hoewel Australië in de hier onderzochte periode zijn inkomsten vooral te danken had aan landbouw en veeteelt, was slechts een beperkt deel van het land daar geschikt voor. Naast enorme aantallen schapen waren melk- en vleeskoeien rond 1960 vooral te vinden in de neerslagrijkere, vruchtbare kuststreken: het oosten van Queensland en New South Wales, Victoria, het zuidoosten van South Australia, het zuidwesten van Western Australia en het noordelijke en oostelijke deel van Tasmanië. Verder landinwaarts, in de drogere gebieden, konden het beste schapen gehouden worden, maar hier en daar ook nog wel rundvee.

‘Het opdrijven van een veekudde.’ (Afbeelding uit [Anoniem] 1949, to. p. 81)

Het dunbevolkte Western Australia kende vrijwel alleen extensieve veeteelt. Als gevolg van overbegrazing liepen hier rond 1950 honderdduizenden hectaren natuurlijk grasland het gevaar om binnen afzienbare tijd te verwoestijnen. In het noorden van de staat zag de Australische schrijver en diplomaat Paul McGuire nauwelijks kansen voor succesvolle veehouderij: 'Voor een lonende exploitatie moet men uitgestrekte landerijen in gebruik nemen, van een kwart tot een half miljoen hectaren groot, maar ook al zou men daartoe kunnen komen, dan nog zou de ontoegankelijkheid en de afgelegenheid van het land het moeilijk maken vee van goede kwaliteit te fokken'.³ Minstens zo onherbergzaam was het Northern Territory, al was de veeteelt hier volgens McGuire toch 'het enige bestaansmiddel van betekenis'.⁴ Taeke Cnossen, directeur van de Christelijke Emigratie Centrale, en de romanschrijver Marten Apperloo zouden dat even later bevestigen, zich bewust van de ontberingen voor de dieren:

Het best is het land nog geschikt voor het fokken van slachtvee. Het aantal koeien wordt momenteel op 1.000.000 geschat. Maar rijk hebben deze dieren het niet. Vooral in de droge tijd komen elk jaar weer opnieuw tienduizenden dieren om van honger en dorst.⁵

Om de kuddes vee te verplaatsen over afstanden van honderden kilometers – van de *cattle stations* naar een spoorwegstation, een markt of de slachthuizen bij de havenplaatsen – werd vaak gebruik gemaakt van speciale corridors, die de drijvers zodanig dienden te kiezen dat er voor de dieren onderweg voldoende water en voedsel beschikbaar was om op gewicht te blijven. Deze veeroutes waren niet te vergelijken met Nederlandse landwegen, aldus de Stichting Landverhuizing Nederland, die haar best deed om zo'n weken of zelfs maanden durend veetransport aanschouwelijk te maken voor landgenoten: 'Stel u voor een Hollandse boer, die zijn vee naar Parijs of Rome ter markt moet brengen!'. De Australische veehouder was te vergelijken met 'de cowboy van een wildwest film', met dien verstande dat hij in plaats van een lasso 'een 8 meter lange zweep met kort handvat [heeft], die hij met één slag om de poten van een rund weet te slingeren om het ten val te brengen'.⁶ Voor het ruwe leven van de *drover* was niet iedereen toegerust, meende J.J. van der Laan, persattaché bij de Nederlandse ambassade in Australië – een leven 'dat voor de doorsnee-Hollandse jongen zeker geen attractie biedt'.⁷

Een hard en eenzaam leven

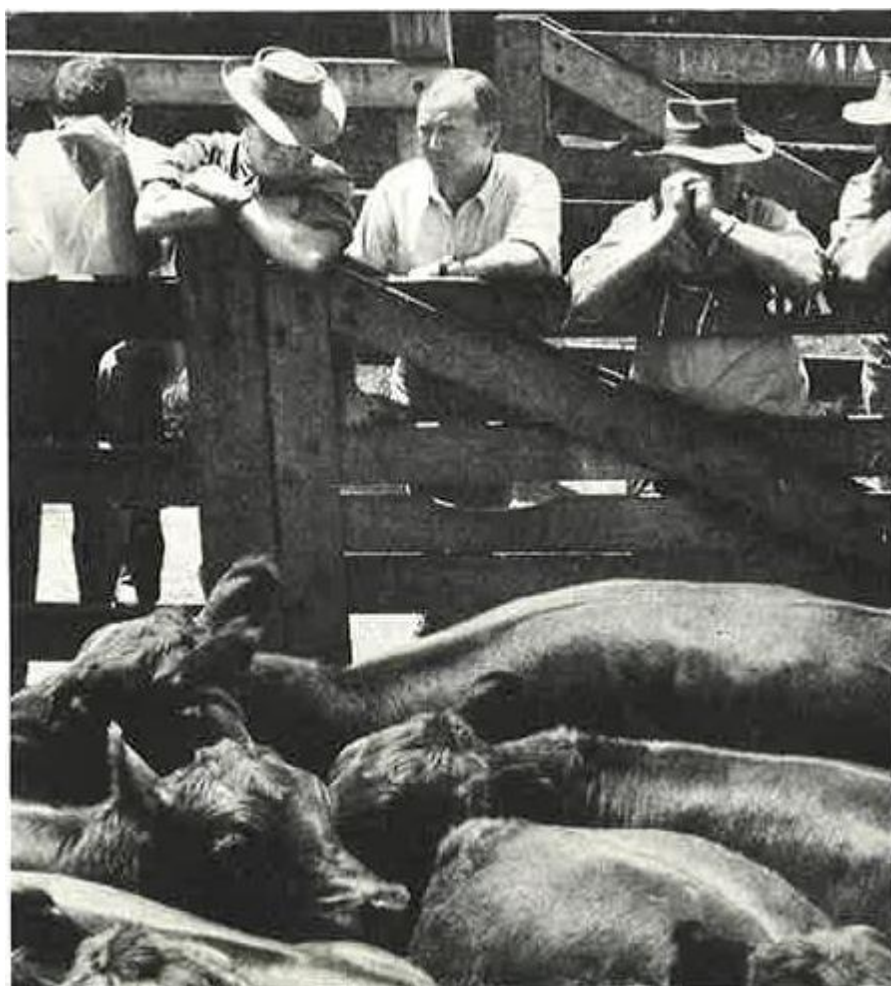
Ook in tal van andere opzichten tekende de Nederlandse emigratieliteratuur een wereld van verschil tussen de Nederlandse en de Australische veeteelt, om te beginnen wat betreft de schaal waarop die werd beoefend. Kleine boerenbedrijven zijn tamelijk uitzonderlijk, stelde Van der Laan vast in 1950:

Omstandigheden van klimaat en bodem maken de melkveehouderij in Australië een bedrijf, geheel verschillend van dat in Nederland. De weiden en de voedselproductie zijn vrij sterk afwijkend, mede doordat het vee zomer en winter buiten loopt en dus b.v. stalvoeding er vrijwel niet bestaat, zomin als intensieve bemesting. Het melken geschiedt vrijwel uitsluitend machinaal, omdat ook in het zuivelbedrijf een groot tekort aan arbeidskrachten bestaat. Het gehele bedrijf is, mede daardoor, veel minder intensief dan in Nederland en het is de vraag of intensivering binnen afzienbare tijd haar kosten zou goedmaken. Hier en daar echter treft men op vruchtbare aangeslibde stroken langs de rivieren kleine boerderijen die in enkele opzichten wel enigszins aan Nederland doen herinneren.⁸

In de droge, onherbergzame *outback* van Australië waren kleinschalige veefokkerijen in het geheel niet levensvatbaar, schreef de Britse schrijver en journalist Colin MacInnes in 1964. De bedrijven die er

waren, meestal eigendom van grote vleesexporteurs, beschikten over landerijen van honderden tot duizenden vierkante kilometers, een areaal dat nodig was om het vee aan voldoende voedsel te helpen. De boerderijen lagen hier zeer ver uiteen, evenals de wegen en de spoorwegstations. Vandaar dat de veefokkerijen beschikten over eenvoudige start- en landingsbanen voor het luchtvervoer van goederen en mensen. 'De huizen zijn er simpel en functioneel', aldus MacInnes, 'en het leven is er hard en eenzaam, in het bijzonder voor de vrouwen.'⁹

Ook hier ging het om extensieve veehouderij, bedreven op onmetelijke weidegronden. 'Dat weideland moet men echter niet zien als sappige Hollandse weiden', waarschuwt Van der Laan, 'maar als uitgestrekte natuurlijke vlakten, zandige grond, met allerlei grove, natuurlijke grassoorten, onkruid en struiken, en hier en daar bomen'.¹⁰ Dichter naar de kustgebieden, in Victoria bijvoorbeeld, was aanzienlijk meer comfort. Hier behoorden de veeteeltbedrijven toe aan welvarende 'vetweiders', die zich grote huizen, auto's en rijpaarden voor hun kinderen konden veroorloven.¹¹ Het ging dan vaak om zuivelboerderijen met een gemengd bedrijf, wat ook weer een vrij groot formaat vereiste.¹²

'Met agenten, kopers en andere fokkers [...] bezoekt de eigenaar van de fokkerij de wekelijkse vee- en schapenveiling.' (Afbeelding uit MacInnes 1964, p. 53)

Over de mogelijkheid voor Nederlandse emigranten om een agrarische onderneming in handen te krijgen was de in Melbourne docerende hoogleraar Nederlands Augustin Lodewyckx niet optimistisch: '[Er] zullen er slechts weinigen zijn, die over het aanzienlijke kapitaal van verscheidene duizenden

ponden beschikken, dat vereist is om een dergelijk bedrijf te kopen.¹³ Dit moet rond 1950 ook al het geval zijn geweest voor een veehouderij van bescheidener omvang. 'On a fairly well developed 40-cow dairy farm, minimum requirements for dairy buildings, equipment, and subdivision fences, are likely to cost anything from £2,000 to £4,000', schatte een contemporaine Australische studie.¹⁴ Het zijn inderdaad bedragen die het budget van de meeste Nederlandse emigranten ver te boven gingen, reden waarom ze doorgaans als 'deelboeren' hun heil zochten in een pachtconstructie, als springplank naar een eigen boerderij. Dan stelde de eigenaar van een bestaande *farm*, na bemiddeling van een Nederlandse emigratie-ambtenaar in Australië, zijn onderneming ter beschikking van een immigrant, met wie hij als eigenaar de opbrengst deelde. Het was volgens de schrijver Anthonie van Kampen een kansrijke methode om tegemoet te komen aan de typisch Nederlands behoefte aan een eigen bedrijf: 'Er zijn heel wat Nederlanders die op deze wijze snel tot een bepaalde vorm van welstand zijn gekomen'.¹⁵

Toch was het lang niet zo eenvoudig om een toekomst als zelfstandige boer op te bouwen als de emigratieliteratuur het wel voorstelde. In 1947 voerde bijvoorbeeld de jeugdroman *Hollandse jongens in Australië* van Nico Molenkamp de familie Vos ten tonele, afkomstig van een 'keuterboerderij' uit de omgeving van Rotterdam. Na anderhalf jaar voorbereiding en 'met Hollandse onverzettelijkheid' begon het gezin in Australië een grote, eigenhandig gebouwde boerderij met 150 melkkoeien:

De zuivelinrichting was kant en klaar. De melkbussen stonden keurig geschuurd in het gelid. De kaasmakerij en de inrichting voor fijne zuivel, waar de hygiënische kindervoeding bereid moest worden, was gereed.¹⁶

In het bedrijf werken de oudere kinderen enthousiast mee:

Nicoline voerde in de kaasmakerij en de fijne zuivelafdeling de scepter. Het resultaat van alle inspanningen was boven verwachting. De melk, die de knechts, vijf in getal, iedere morgen aanvoerden bleek van prima kwaliteit te zijn. Flip, die de economische leiding van de farm in handen had, behoefde niet veel moeite te doen om voor de Hollandse producten kopers te vinden.¹⁷

De roman doet het voorkomen alsof de Nederlandse zeden van de familie Vos nu ook overgenomen worden, zelfs door de minder geciviliseerde Australiërs:

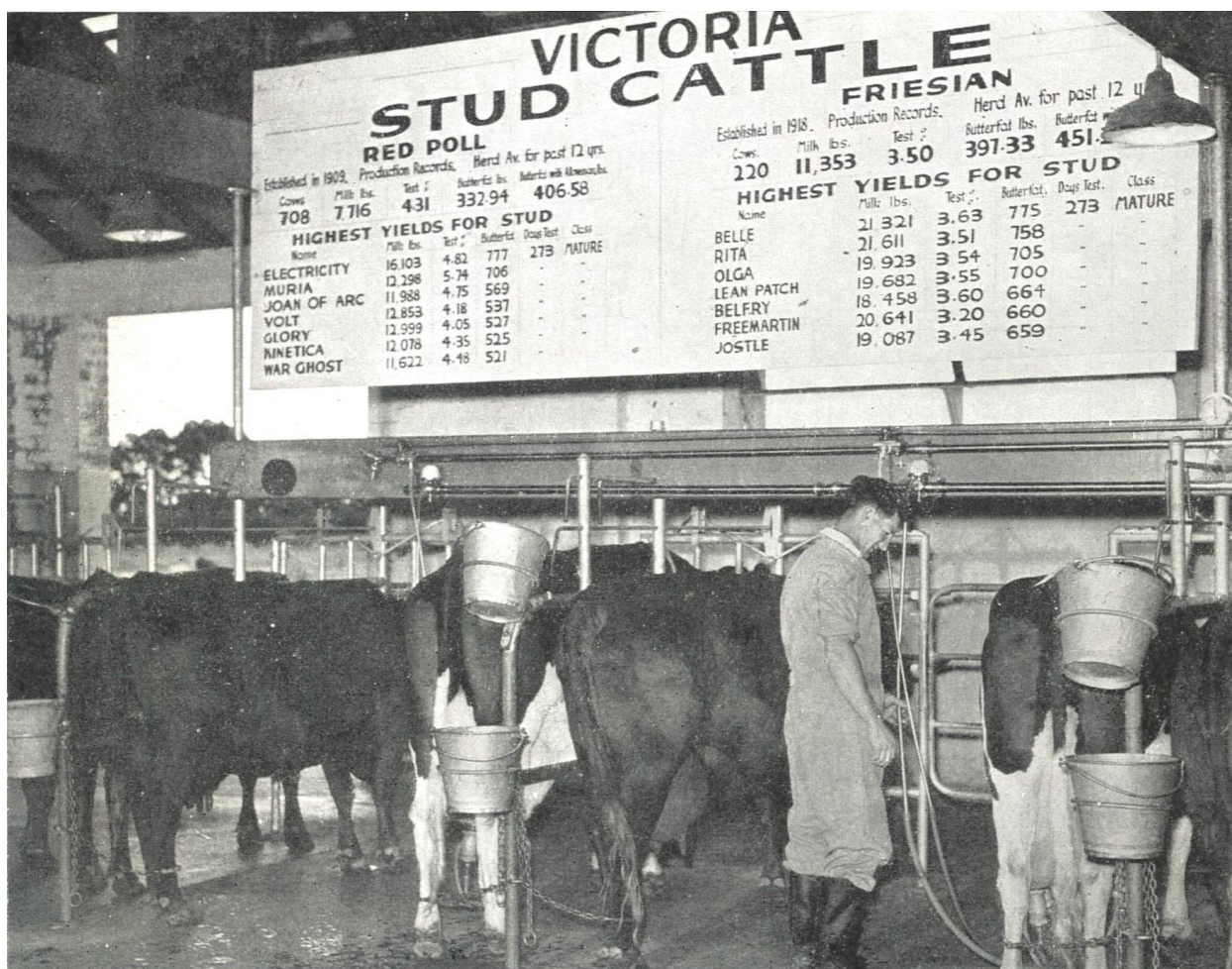
De knechts, vijf jonge kerels, waren met hun Hollandse Farmer best in hun schik. In het begin hadden zij nog heel wat moeten leren van Hollandse reinheid. Doch de vriendelijkheid en tact van Boer Vos had wonderen gedaan.¹⁸

De grootste hoeveelheid in de tropen voorkomende Europese runderen

Maar bij Molenkamp ging het dus om fictie. In werkelijkheid moesten Nederlandse agrariërs zich in Australië eerder voegen naar de daar heersende gebruiken, om te beginnen wat betreft de schaal waarop het vee gehouden werd. Hoewel het aantal runderen waarover Australië kort na de oorlog beschikte niet in verhouding stond tot de hoeveelheid schapen – meer dan 100 miljoen in 1949¹⁹ – ging het voor Nederlandse begrippen toch om een zeer aanzienlijke veestapel, die ook nog eens snel in omvang toenam. Zo noteerde de journalist P.E.H.M. Verberne 'ongeveer dertien miljoen dieren tegen in Nederland in 1948 ruim 2,3 miljoen', en die dertien miljoen 'vormen de grootste hoeveelheid in de tropen voorkomende Europese runderen'.²⁰ In 1950 waren dat er volgens Lodewyckx al ruim 15 miljoen,

‘zegge ongeveer viermaal zoveel als die van de Benelux-landen’.²¹ Destijds telde een kudde rundvee in Australië gemiddeld 120 exemplaren, maar er waren ook uitschieters van meer dan 500.²² Melkkoeien maakten een minderheid uit van de Australische runderpopulatie; Verberne hield het op ongeveer een kwart.²³

Hierbij ging het om verscheidene rassen, veelal geïmporteerd uit Engeland, die voor boeren uit Nederland misschien minder aantrekkelijk waren. Zo lieten Cnossen en Apperloo een uit Friesland afkomstige migrant, werkzaam op een Australische boerderij, dromen van ‘de mogelijkheid, straks, wanneer hij zijn eigen farm heeft gestart, meer en beter stamboekvee te laten overkomen’.²⁴ Import uit Nederland was rond 1950 echter nog verboden, uit voorzorg tegen mond-en-klauwzeer.²⁵ Maar onder de in Australië voorkomende runderrassen zullen voor migranten uit Nederland de *Friesians*, een van oorsprong Nederlands ras, waarschijnlijk ook vertrouwd zijn overgekomen: zwartbonte dieren die volgens Ashton en Laffan het best gedijden in malse weiden. De aloude *Friesian breed*, zo schreven zij, leverde rundvlees van hoge kwaliteit en was onder de melkveerassen bovendien de ‘heaviest milk yielder’.²⁶

‘Melkvee van de proefboerderij te Werribee. Er zijn hier zowel Friese als Red Poll koeien [sic]; de tabel geeft een vergelijkend overzicht van de opbrengst der zeven beste koeien van ieder soort.’ (Afbeelding uit Verberne 1950, to. p. 101)

Verberne vond de gemiddelde melkopbrengst per Australische koe echter aan de lage kant: ongeveer 1575 liter per jaar tegenover 3400 in Nederland. Een beperkt deel van de melk en room van melkveebedrijven in Australië werd, al dan niet fabrieksmatig, verwerkt tot gecondenseerde melk, boter en kaas. 'De Australiër is een groot melkdrinker', noteerde Verberne, en: 'Het kaasverbruik van de bevolking bedraagt ongeveer 2 KG per hoofd per jaar'.²⁷ Door de toestroom van immigranten was die consumptie trouwens wel toegenomen sinds de oorlog, zo bleek uit contemporain Australisch marktonderzoek.²⁸ Datzelfde onderzoek wees uit dat die immigranten weliswaar even veel melk en margarine consumeerden als Australiërs, maar meer room en minder boter als gevolg van 'the differing national origins of the housewife and, or, her husband'.²⁹ Tegelijkertijd was de jaarlijkse vleesconsumptie met honderd kilogram vlees per hoofd van de bevolking eveneens aanzienlijk, waar Van der Laan overigens weinig van begreep:

[E]en feit is, dat het vlees in Australië van minder kwaliteit is dan in andere landen. Het is werkelijk een uitzondering, als men er een door en door malse biefstuk of een malse roastbief [sic] krijgt.³⁰

De prachtige eigenschappen van de Nederlandse boer en landarbeider

In hoeverre stelden nu de omstandigheden in Australië Nederlandse immigranten in staat om daadwerkelijk een bestaan als rund- en melkveehouder op te bouwen en toch, zoals de romanfamilie Vos, de levenswijze te handhaven waaraan ze gewend waren in hun geboorteland? Dit laatste zal alleen al lastig gebleken zijn doordat het Australische overheidsbeleid erop gericht was om kolonisten zich niet in elkaars nabijheid te laten vestigen, zoals in het verleden wel was gebeurd in de Verenigde Staten en Canada. In plaats daarvan zouden ze zich moeten verspreiden onder de Australische bevolking, om zich juist zo snel mogelijk de *Australian way of life* eigen te maken. Lodewyckx vond dat assimilatiebeleid trouwens onverstandig met het oog op de behoefte van Australië aan een flinke bevolkingsaanwas. Nederland was een van de weinige landen in Noordwest-Europa met een geboorteoverschot, mede dankzij een kinderrijke boerenbevolking, zo redeneerde hij, en die kon je maar beter niet uit elkaar halen: 'Men zou liever deze boeren moeten aanmoedigen om bij elkander te blijven, de zeden en gewoonten van het oude vaderland in ere te houden en vooral aan grote kinderscharen het aanzijn te schenken'.³¹

Of de fertiliteit van Nederlandse boeren inderdaad in hun voordeel sprak, is onzeker, maar dat zij in Australië een streepje voor hadden op hun landgenoten werd niet alleen in Australië, maar ook in Nederland verkondigd. In 1954 meende Cnossen dat Australië het jaar daarop 'wel 20.000 Nederlanders wil hebben, vooral jonge agrariërs'.³² Zulke emigranten maakten een gerede kans op voorspoed en geluk, zo spiegelde de datzelfde jaar in Australië rondreizende journalist Mathieu Smedts zijn lezers voor op grond van getuigenissen van verscheidene uit Nederland afkomstige boeren die hij daar had ontmoet. Merendeels bleken het ondernemende aanpakkers.

Iemand uit Groningen had een stuk bosgrond van 150 hectare kunnen kopen dat hij ieder weekend met zijn zoon aan het ontginnen was om er grasland van te maken. 'Nog drie jaar zullen zij bij een boer moeten werken en daarna zijn zij zelfstandig'.³³ Een eigen boerderij was de droom die zulke migranten deelden, al sloeg een enkeling erin door, zoals de voormalige steuntrekker die het voorheen van de werkverschaffing had moeten hebben en nu, uit angst voor nieuwe werkloosheid, zijn kinderen afbeulde om zoveel mogelijk geld te verdienen bij een werkgever, zonder ze af en toe een verzetje te gunnen. Het zou averechts werken, verwachtte Smedts.³⁴ Ook maakte hij gewag van het volgens hem uitzonderlijke geval van een 'mislukte boer' die, hoewel afkomstig uit een boerengezin, weinig voor het

agrarische bedrijf had gevoeld en niet opgewassen was geweest tegen de risico's van de boerderij die hij met veertig hectare weidegrond had gekocht.³⁵

‘Ontvangst van Nederlandse boeren’. (Afbeelding uit Van der Laan 1950, to. p. 20)

In loondienst of als ‘zetboer’ of *share farmer* leek de kans reëler dat een Nederlandse agrariër in een jaar of vijf kon toewerken naar een eigen onderneming. Zo maakte Smedts kennis met de kinderrijke familie van den Broek, afkomstig van een ‘keuterboerderijtje’ in Noord-Brabant, en nu in Victoria werkzaam op een boerderij met vierhonderd hectare land en tweehonderd koeien. Zoon Harry, die er al bedrijfsleider was, vertelde dat er onder de boeren in de omgeving meer vraag was naar boerenfamilies uit Nederland dan er zich aandienden: ‘Rond Clyde is iedereen overtuigd van de prachtige eigenschappen van de Nederlandse boer en landarbeider’. Een eigen huis, een goed inkomen en een auto konden zij tegemoet zien.³⁶ Zelfs voor de boerenknecht Henk Sinnema, in Leeuwarden nog boekbinder van beroep, behoorden die dingen tot de mogelijkheden: met gespaard geld en een lening van de bank dacht hij eigen koeien te kunnen kopen en een boerderij te pachten. De familie Dikkenberg uit Veenendaal had zo’n veestapel al in bezit te Koo-wee-rup, mede dankzij uit Nederland meegebracht geld.³⁷

Smedts gaf ook enkele voorbeelden van agrariërs die inmiddels een zelfstandige onderneming hadden gerealiseerd. Zo was er een gewezen mijnwerker uit Sittard, die zichzelf in Australië had omgeschoold tot boer en, naar eigen zeggen, enkel op grond van ‘karakter en capaciteiten’ fl. 24.000 van een bank had kunnen lenen om er een boerderij van honderd hectaren met een kleine veestapel

mee te beginnen, een schuld die hij in vier jaar dacht af te lossen.³⁸ Zo ook was er de Friese landbouwer Damstra, die een boerenbedrijf met 84 melkkoeien had kunnen opbouwen en nu bijna twee keer zo veel verdiende als toen hij in Nederland nog voor de Boerenbond werkte. In Friesland hadden hij en zijn vrouw twaalf jaar lang een woning moeten delen, terwijl ze nu een eigen huisje bewoonden met hun kind. 'Het is een keet in de ogen van de gemiddelde Nederlander, maar voor Damstra en zijn gezin is het een paleis', merkte Smedts.³⁹ 'Zonder aarzelen kan men zeggen', concludeerde hij, 'dat er een grote toekomst ligt voor de Nederlandse boer in Victoria en in de andere staten'.⁴⁰ Intussen hoefden zulke migranten lang niet zo hard te werken als in Nederland: "'Alles gaat machinaal", zeggen zij'.⁴¹ Dat dit destijds al veel Nederlandse landbouwers en veetelers ten deel was gevallen in Australië, bevestigden Cnossen en Apperloo:

Geen township zo klein, geen farm zo verlaten of men vindt ze er onze landgenoten. De gespierde, zonverbrande jonge kerel, die ergens diep in het binnenland de tractor bestuurt en zware bruine wolken van stof opjaagt, liep twee jaar geleden nog achter de ploeg op het Groninger Hogeland. De farmhand, knipperend tegen het zonnelicht van de felle Zuidaustralische hemel, trok vroeger diepe voren door de zware klei van de Haarlemmermeer.

Maar het was niet alles goud dat er aan de andere kant van de wereld blonk. Australiërs, gewend aan de uitgestrektheid van het platteland, zagen neer op de kleinschaligheid en de ouderwetse methoden van het boerenbedrijf in Noordwest-Europa, schreef McGuire.⁴² Mede daardoor, zo was de implicatie, vroeg het agrarische bedrijf een grote omschakeling van de Nederlander. Van der Laan kon dat beamen:

Een Nederlandse boer die naar Australië emigreert vindt het melkbedrijf in het begin maar een vreemd gedoe, maar betrekkelijk spoedig leert hij wel inzien, dat er voor de hier [in Australië] bestaande methode en gewoonten toch meer te zeggen valt dan hij in de aanvang wel dacht. En dat is natuurlijk niet alleen in de melkerij het geval, maar op elk gebied.⁴³

Voor Nederlandse boerinnen was dat geïsoleerd liggende boerenbedrijf ook niet gemakkelijk in andere opzichten, veronderstelde Smedts: 'De vrouwen zullen zich eenzaam voelen, afgesloten van de wereld'.⁴⁴ Naar Australische inzichten konden ze zich op de boerderij echter wel nuttig maken bij het grootbrengen van jong rundvee, omdat ze, dankzij hun vrouwelijke eigenschappen, de kalveren bijzonder goed zouden aanvoelen. En de ondernemende echtgenote van de uit Nederland geëmigreerde dorpsslager Sipman bestreed de eenzaamheid ook door in Tasmanië haar uit Nederland meegebrachte kennis te delen door middel van Engelstalige lezingen voor vrouwenclubs. 'Met haar onderwerp blijft zij dicht bij huis', noteerde de reisverhalenschrijver Pieter Risseeuw,

Aan de hand van door haar dochter Agatha, een teener, zelf gemaakte tekeningen laat ze de Tasmaanse vrouwen het verschil zien tussen de Australische en Hollandse manieren van uitbenen van een koe (in resp. 10, en 20 stukken). [...] Aardig is het, aldus mevrouw Sipman, dat de dames niet eens kwaad worden tijdens mijn explicatie.⁴⁵

Veel meer kon zij waarschijnlijk niet verwachten van haar nieuwe landgenoten.

Het ideale emigratieland?

De beperkte weerklink die mevrouw Sipman vond is veelzeggend. Nederlanders die in Australië wilden gaan boeren konden van de emigratieliteratuur leren dat ze een wereld zouden betreden die maar weinig overeenkomsten vertoonde met Nederland. Om te beginnen waren er de ongekende grootschaligheid en de mechanisering van de extensieve Australische veeteelt, met omvangrijke kuddes, bevolkt door dieren waarvan de rassen de nieuwkomers meestal nog onbekend waren, in de open lucht gehoeud of voortgedreven over onafzienbare vlaktes. Daar was plaats genoeg voor nieuwe veeboeren, zo heette het, maar dan toch vooral in drogere en afgelegen streken. Een Nederlander die zich daar wilde vestigen ging een zwaar leven tegemoet, niet in de laatste plaats doordat zo'n landverhuizer gewoonlijk niet over de financiële middelen beschikte om meteen een eigen boerderij in handen te krijgen. In het gunstigste geval kon hij ernaartoe werken, veelal door klein te beginnen als veedrijver of boerenknecht en zich vervolgens op te werken, bijvoorbeeld in een partnerschap met de eigenaar van een rundveehouderij of door zelf land te kopen, te ontginnen en te bebouwen. Daarvoor moest hij dan wel flinke financiële verplichtingen aangaan, waarvan de aflossing verscheidene jaren zou vergen. En bij dat alles zat er voor deze emigrant niets anders op dan zijn uit Nederland meegebrachte gebruiken en denkpatronen grotendeels prijs te geven.

‘Verse melk uit de koelkast, voor de vierjarige Michael en zijn zusje Erica. Naar de verafgelegen plaatsen wordt de verse melk in bevroren toestand driemaal per week aangevoerd.’ (Afbeelding uit McGuire 1950, to. p. 96)

Alleen in de verbeelding van een romanschrijver als Nico Molenkamp bestond het ideale emigratieland Australië, waar de bevolking enthousiast werd van de Nederlandse cultuur, zoals hij de familie Vos liet ondervinden. Nadat deze zich binnen enkele maanden gesetteld had op het Australische platteland onthaalde zij de Australiërs uit de nabije omgeving 'echt Hollands' op een 'Hollandse party', onder meer met een fier wapperende Nederlandse driekleur op het erf en met Nederlandse kinderliedjes. Dochter Nicoline:

'Alleen erg jammer dat we geen Hollandse klederdracht hebben.'

'Ja, dat zouden ze natuurlijk helemaal prachtig gevonden hebben', zei Boer Vos spijtig.

De tafel voor de lunch is echter wel gedekt op een 'echt Hollandse manier', met 'echt Hollands brood, witbrood, tarwe en rogge, met roomboter, verschillende soorten kaas, room, eieren, allemaal echte Hollandse producten'.⁴⁶ Ze vallen geweldig in de smaak bij de nieuwe landgenoten: 'Het degelijke matigheidsgevoel van Moeder Vos werd zwaar op de proef gesteld, toen de grote voorraad kaas, brood en room werd aangevallen'.⁴⁷

Literatuur

- L. G. Ashton & G. T. Laffan (eds.) (1950), *Dairy Farming in Australia*, New South Wales edition, compiled and circulated by Commonwealth Department of Commerce and Agriculture under direction of the Minister Hon. J. McEwen, M.P. Sydney: s.n.
- Australië (1949), *Australië. Een beschrijving van land en volk ten dienste van emigranten*. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- T. Cnossen & M. Apperloo (1954), *Australië en Nieuw-Zeeland*. Wageningen: Gebr. Zomer en Keunings.
- N. T. Drane (1961), 'Supply', in: N.T. Drane & H. R. Edwards (eds.), *The Australian Dairy Industry: An Economic Study*. Melbourne: Cheshire, 82-106.
- Klaas van der Geest (1954), *Achter stampende hoeven. Tom Hoekstra als veedrijver in Australië*. Meppel: Roelofs van Goor.
- Ton van Kalmthout (2019), 'At the Edge of the World and Other Stories: Dutch-Australian Emigration Literature', in: *Dutch Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury Academic, 295-311.
- Ton van Kalmthout (2021), *Een sprong in het duister. Nederlandse emigratieliteratuur 1946-1992*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Anthony van Kampen (1959), *Een sprong in het duister....? Emigreren... wat is dat?* 2^e druk. Hilversum: De Boer.
- J. J. van der Laan (1950), *Australië, land van vele mogelijkheden*, met een woord vooraf van Harold Holt, minister van Immigratie van Australië. Amsterdam: Holland.
- A. Lodewyckx (1963), *Australië waarheen?*, met een woord vooraf door Prof.Dr. H. van Werveke. Meppel: Boom.
- Colin MacInnes & de redactie van LIFE (1965), *Australië en Nieuw-Zeeland* [vertaling van *Australia and New Zealand*. New York: Time, 1964, door Anna R. Wierdsma]. Amsterdam: Het Parool.
- Paul McGuire (1950), *Zó is Australië. Land en Volk*, [geautoriseerde vertaling van *Australian Journey* door J.L. van Tijn]. 's-Gravenhage: Heinemann.
- Nico Molenkamp (1947), *Hollandse jongens in Australië*, geïllustreerd door Cor van Kralingen. Barendrecht: Carpe Diem.
- P. J. Risseeuw (1965), *Overal Hollanders. Een reisverhaal*. Baarn: Bosch & Keuning.

R. S. G. Rutherford (1961), 'The Demand for Australian Dairy Products', in: N. T. Drane & H. R. Edwards (eds.), *The Australian Dairy Industry: An Economic Study*. Melbourne: Cheshire, 49-81.
 Mathieu Smedts (1955), *Australië nieuw vaderland*. Voorhout: Foreholte / Antwerpen: 't Groeit.
 P. E. H. M. Verberne (1950), *Australië*. Naarden: Littera Scripta Manet.

Noten

- ¹ Rutherford 1961, 70.
- ² Hierover: Van Kalmthout 2019, en Van Kalmthout 2021.
- ³ McGuire 1950, 356-357.
- ⁴ McGuire 1950, 330.
- ⁵ Cnossen & Apperloo 1954, 118.
- ⁶ *Australië* 1949, 38-39. Zie voor een literaire verbeelding van het veedrijversbestaan de door Klaas van der Geest geschreven jeugdroman *Achter stampende hoeven. Tom Hoekstra als veedrijver in Australië*. Meppel: Roelofs van Goor, 1954 (herdrukt als: *Stampende hoeven. Tom Hoekstra als veedrijver in Australië*. 's-Gravenhage: Kramers, 1961), m.n. hoofdstuk 9 en 10.
- ⁷ Van der Laan 1950, 82.
- ⁸ Van der Laan 1950, 79.
- ⁹ MacInnes e.a. 1965, 38.
- ¹⁰ Van der Laan 1950, 80.
- ¹¹ MacInnes e.a. 1965, 41.
- ¹² Drane 1961, 85.
- ¹³ Lodewyckx 1963, 261-262.
- ¹⁴ Ashton & Laffan 1950, 415. De Australische pond werd in 1966 vervangen door de Australische dollar, in waarde gelijk aan de helft van het pond.
- ¹⁵ Van Kampen 1959, 39.
- ¹⁶ Molenkamp 1947, 151 en 153.
- ¹⁷ Molenkamp 1947, 153.
- ¹⁸ Molenkamp 1947, 154.
- ¹⁹ *Australië* 1949, 36.
- ²⁰ Verberne 1950, 102-103. Van der Laan 1950, 78, heeft het tegelijkertijd zelfs over 'ruim 14.000.000 stuks vee'.
- ²¹ Lodewyckx 1963, 92.
- ²² Verberne 1950, 103.
- ²³ Verberne 1950, 1950, 104. Van der Laan 1950, 87, wijkt hiervan af met 'bijna 5.000.000 voor de melkwinning en ruim 9.000.000 voor de vleesproductie'. Overigens ging het volgens Ashton & Laffan 1950, 4, in 1947/48 nog om slechts 132.305 melkkoeien.
- ²⁴ Cnossen & Apperloo 1954, 21.
- ²⁵ Van der Laan 1950, 81.
- ²⁶ Ashton & Laffan 1950, 78.
- ²⁷ Verberne 1950, 104-105.
- ²⁸ Rutherford 1961, 70.
- ²⁹ Rutherford 1961, 77.
- ³⁰ Van der Laan 1950, 80 en 82.
- ³¹ Lodewyckx 1963, 262-264. Citaat op 264.
- ³² Cnossen & Apperloo 1954, voorflap stofomslag.
- ³³ Smedts 1955, 39-40.
- ³⁴ Smedts 1955, 40-41.
- ³⁵ Smedts 1955, 114-115.
- ³⁶ Smedts 1955, 113-114.
- ³⁷ Smedts 1955, 116-117.

---

³⁸ Smedts 1955, 39.

³⁹ Smedts 1955, 38.

⁴⁰ Smedts 1955, 114.

⁴¹ Smedts 1955, 117.

⁴² McGuire 1950, 319.

⁴³ Van der Laan 1950, 79.

⁴⁴ Smedts 1955, 40.

⁴⁵ Risseuw, 1965, 107.

⁴⁶ Molenkamp 1947, 155.

⁴⁷ Molenkamp 1947, 157.